

YAŞLILIĞA BAĞLI YATAĞA BAĞIMLI ERİŞKİNLERDE MEKÂN VE EMEĞİN DEĞİŞİMİ

Aysun ŞARKAYA¹

ÖZET

Yaşlılığa bağlı yatağa bağımlı erişkinlerin yaşadığı evin dokusunu ve yapısını oluşturan unsurlar ile bir mekân olarak ev içinde üretilen emeğin türünün niteliği bize toplumsal yaşama dair yeni bir öykünün ana hatlarını vermektedir. Bu saha çalışmasında mekân ve emeğin değişimine ve nasıl dönüştüğüne odaklanılmıştır. Araştırmanın evrenini yaşlılık kaynaklı yatağa bağımlı erişkine bakım verilen mekân olarak ev ve bakım verenlerin emeği oluşturmaktadır. Saha çalışmasında bakım veren yirmi kişi ile nitel araştırma yöntemi kullanılarak görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerde ortak kategoriler belirlenmiş, elde edilen bulgular ile mekân ve emeğin değişimi, araştırma kapsamındaki örüntüler olarak bakım emeği, ekonomik sermaye, bağımlı bakımı, duygusal emek, gündelik yaşamın inşası ile mekâna bağımlılıkta mekânın yeniden üretimi çerçevesince açıklanmıştır. Ayrıca duygusal emek olarak nitelendirilen bakım emeğinin mekânı tanımlanıp, niteliği ortaya konulurken, gündelik yaşamda şimdinin ve buradlığın dramaturjisine odaklanılmış, bu sahne performansının avantaj ve dezavantajları tartışmaya açılmıştır. Böylelikle yaşlılığa bağlı yatağa bağımlı erişkinlerin bakımında emek ve mekânın değişiminin analizi ve değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yaşlılık, Yatağa Bağımlılık, Bakım Verme, Emek, Mekânın Üretimi,

IN BEDRIDDEN SENIORS DUE to OLD AGE the CHANGE of SPACE and LABOR

ABSTRACT

The elements that make up the structure of a home in which bedridden seniors live and the nature of the labor produced in this type of home as a space provide the outlines of a new social story. This paper explores this field study with a focus on the changes in space and labor. The population of this study consisted of the house as a space where care is given to seniors bedridden due to old age and the type of labor provided by their caregivers. Interviews were conducted with twenty caregivers using a qualitative research methodology. The interviews identified common categories, and the findings and changes in space and labor

¹ Aysun Şarkaya, Doktora Öğrencisi, Beykent Üniversitesi,
1955023004@student.beykent.edu.tr, ORCID: 0009-0004-6201-7585.

were explained in terms care labor, economic capital, dependent care, emotional labor, the construction of daily life, and the reproduction of space in spatial dependency. Furthermore, the space of care labor, described as emotional labor, was defined and its nature revealed, and the dramaturgy of the here and now in daily life was highlighted. Finally, the advantages and disadvantages of these types of labor were discussed. Thus, the aim of this research was to analyze the changes in labor and space in the care of seniors bedridden due to old age.

Keywords: *Bedridden, Caregiving, Labor, Old Age, Production of Space,*

1. GİRİŞ

Dünya nüfusu yaşlanmaktadır. BM'nin “Yaşlanan Dünyada Kimseyi Geride Bırakmamak” sloganıyla hazırladığı 2023 Dünya Sosyal Raporu'na göre, dünya nüfusunda yaşlıların oranı giderek artmaktadır. 2021'de 761 milyon olan 65 yaş üstü nüfusun iki kattan fazla artarak 2050'de 1,6 milyara ulaşması beklenmektedir. Türkiye'nin yaşlı nüfus oranı ise yüzde 9,9 ile AB üyesi 27 ülkenin yaşlı nüfus oranlarından daha düşüktür ama bu veriyle dünya yaşlı nüfus ortalamasının hemen üzerinde olduğu görülmektedir (UNWP, 2022).

Yaşlanma, her şeyden önce insanın kontrolü dışında ortaya çıkan değişikliklerin yaşandığı bir süreç olarak nitelendirilmektedir (Güvenç, Baars akt., 2023, s. 82). Güvenç, yaşlanma ile ilgili felsefi çalışmasında yaşlılığın, tanımlanması kolay olmayan, insandan insana farklı şekillerde deneyimlenen çok boyutlu bir fenomen olarak niteler (Güvenç, 2023, s. 100). Bu bağlamda yaşlılık yatağa bağımlılıkla eş anlamlı olmasa da yatağa bağımlı olanların daha çok yaşlılar olması, daha çok ev ortamındaki bakımı beraberinde getirmektedir. Yatağa bağımlılık biricik olan bir erişkinin normalden saparak gündelik hayatının değişmesi, mekân içinde ve mekânla birlikte yeni bir etkileşime geçmesi anlamına gelmektedir. Ev ortamında hasta bakımı ise kavramsal olarak 1700'lü yılların son çeyreğinde Avrupa'da İngiltere'de profesyonel bir “hizmet” biçimi olarak ortaya çıkmıştır. Sonrasında Amerika Birleşik Devletleri'nde görülmüştür. 1940'lara gelindiğinde ise hastanelerde yatakların büyük bir bölümünü uzun süre işgal eden kronik hastaların artması üzerine evde bakıma yoğun biçimde ilgi duyulmaya başlanmıştır. Gelişmiş ve gelişmekte olan bütün ülkelerde farklı adlar ve uygulamalar altında gerçekleşen bir pratik olarak evde bakım, alternatif bir tedavi ve bakım şekli olarak günümüzde de sürdürülmektedir (Taşdelen ve Ateş, 2012, s. 23; Kahraman ve Güven, 2002, s. 157; Aksoy, Kahveci, Şencan, Kasım ve Özkara, 2016, s. 120, 121).

Türkiye'de ise evde sağlık hizmeti 15. yüzyıldan günümüze süreç içerisinde niteliksel ve niceliksel olarak gelişerek sağlık sistemi içine temel

bir hizmet biçimini almıştır (Taşdelen ve Ateş, 2012, s. 27). 1998 yılında düzenlenen 1. Ulusal Evde Bakım Kongresi Sonuç Raporu'nda hizmetin kurumsallaşmasına yönelik tavsiye kararlarına yer verilmiştir. Bu alanda 2005 yılına kadar herhangi bir gelişme olmasa da aynı yıl Sağlık Bakanlığı bir yönetmelik yayınlarak evde bakım hizmetlerini resmi sigorta kapsamı içine dâhil etmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, 2005). Yönetmeliğe göre evde bakım tanımlanmış ve “inisiyatif ajanı” olarak hekim belirlenmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, 2005).

Evde bakım, profesyonel-formel ve amatör-informel olarak gerçekleştirilen bakım alanının erişkinin mevcut fiziksel kapasitesinin korunması, imkân dâhilinde geliştirilmesi, yaşam kalitesinin yükseltilmesi, yaşadığı mekân ve toplum içinde olabildiğince bağımsız yaşayabilme imkânının artırılması amacıyla evde rehabilite edici uzun veya kısa süreli bakım pratikleri olarak nitelendirilmektedir (Taşdelen ve Ateş, 2012, s. 27; Tamer, 2017, s. 27, 172, 173). Evde bakımın benimsenmesinin sebepleri en temelde kamu sağlık maliyetlerini düşürmek biçiminde ekonomik; aile ortamında bakım verilmesinin bakım alanı iyi geleceği düşüncesiyle (moralite) sosyal ve psikolojiktir (Öğür, Gözüm, Taş, Yalçındağ, Alpak ve Hayran, 2019, s. 31). Ayrıca hastaneler, hastanede sağlık hizmetlerinden yararlanırken olumsuz anlamda ayrımcılık mekânları olarak da kodlanmaktadır. Sağlık hizmetlerinden yararlanırken sağlık personelinin hastalara karşı adaletsiz davrandığına dair bir algı olduğu, hastaların cinsel hastalıklarından ve statülerinden dolayı ayrımcılığa maruz kaldıkları tespit edilmiştir. Hastaların, sırasıyla en çok hemşireler, hekimler, tıbbi sekreterler, özel şirket elemanları ve ebe, sağlık teknikeri gibi diğer sağlık personeli tarafından ayrımcı davranışlara maruz bırakılmaktadırlar. Ayrımcı davranışlar sırasıyla en çok devlet, üniversite ve özel hastanelerde olmaktadır. Ayrımcı davranışların kamu hastanelerinde daha fazla görüldüğü tespit edilmiştir. Ayrımcılık sebepleri ise sırasıyla, fiziksel görünüş (kılık-kıyafet), gelir, meslek, yaş, cinsiyet, sağlık güvencesi, şive, ırk, memleket, dil, din ve yaştır (Alkan, Erdem, Çelik, 2015: s. 73).

Bu çalışmada Türkiye’de yaşlılık kaynaklı yatağa bağımlı erişkinlerde mekân ve emeğin arasındaki ilişki değişimi hem mekânın hem de emeğin yeniden üretimi bağlamında incelenmiştir. Ayrıca, emeğin ve mekânın bakım veren ve bakım alanların gündelik yaşamlarına nasıl yansıdığı, bu yansımanın hangi yeni niceliksel ve niteliksel gündelik pratikleri zorunlu hale getirdiği de incelemeye dâhil edilmiştir. Bu

kapsamda, yaşlılığa bağlı yatağa bağımlı erişkinler ile onlara bakım verenler bağlamında emeğin ve mekânın değişiminde yaşananlara yönelik bakış açısı ve gelecek beklentilerini anlamak amaçlanmıştır.

2. YÖNTEM

Bu araştırmada nitel yöntem kullanılmıştır. Dünyayı hakkında anlatılan hikâyelerle tanır ya da tanımaya çalışırız. Anlatılar, sosyal olarak sınırlandırılmış eylem biçimleri, aynı şekilde sosyal olarak konumlandırılmış performanslar, dünyada eyleme geçme ve dünyayı anlamlandırma yolları olarak gösterilmektedir (Denzin ve Lincoln, 2021, s. 528). Günümüzde “anlamaya çalışan sosyoloji, açıklamaya çalışan sosyolojiden” daha çok anlam kazanmaya başlamıştır (Coulon, 2015, s. 10). Anlayabilmek için nitel araştırmaya ihtiyaç vardır (Berg ve Lune, 2019, s. 88). Çünkü anlatıların bileşenleri olarak olaylara ve eşyaya yüklenen anlamlar onların niteliklerinden gelir. Nitel sorgulama en temelde keşfetmeyi ve anlatmayı temel alır (Erickson, 2021, s. 76). Gündelik yaşamda kimin, nerede, nasıl ne için ne şekilde ve ne yaptıklarını keşfetmeyi amaçlayan nitel araştırmalarda, ne öğrenilmek istendiğine bağlı olarak veri oluşturma teknikleri de zengindir (Berg ve Lune, 2019, s. 2007; Kümbetoğlu, 2019, s. 24).

Nitel araştırmalarda araştırmacılar, araştırma yöntemleri havuzunun kendilerine sunduğu, uygun yol ve tekniklerle çalışırlar. Nitel araştırmalarda veri oluşturma tekniklerine ayrı bir önem atfedilmektedir. Nitel araştırmalarda derinlemesine görüşme (bireysel ve grup görüşmeleri), odak grup görüşmeleri ile katılımlı gözlem veri oluşturma teknikleri olarak belirlenmiştir (Kümbetoğlu, 2019, s. 24, 82, 83, 84). Görüşme, bir etkileşim süreci olarak nitelendirilir (Berg ve Lune, 2019, s. 122). Araştırmacının amacı, bu etkileşim sürecinde görüşülen kişi ne söylemek istiyorsa onu rahatça ifade edebileceği ortamı sağlamalıdır (Kümbetoğlu, 2019, s. 84). İnsanlara ne istediklerini, neleri sevdiklerini veya neler hakkında iyi veya kötü hissettikleri sorulabilir; görüşmeler bu açıdan görüşmeciye bir perspektif verebilir (Berg ve Lune, 2019, s. 123).

Çalışma kapsamındaki görüşmelerde kullanılan sorular beş gruba ayrılmıştır. Buna göre; demografik sorular, bakım hizmeti deneyiminin anlamlandırılmasına ilişkin sorular, bakım hizmeti sırasında gündelik yaşamın düzenlenmesine ilişkin sorular ve bakım hizmetinin duygusal boyutuna dair sorulardır.

Tez konusunun belirlenmesiyle eş zamanlı olarak başlayan araştırma sürecinin ilk aşamasında, öncelikle ele alınan sorunsalın asıl muhatabını oluşturan yaşlılık kaynaklı yatağa bağımlı erişkinlerde mekân

ve emeğin değişimi ile ilgili olarak kapsamlı bir soru havuzu oluşturulmuştur. Bu soru havuzu, ölçeğin sonuç verdiği, geçerliliği ve güvenilirliği literatürde test ve tespit edilmiş olan yaşlıya bakım verenlerin yaşadıkları güçlüğü belirlemek üzere, Türkçeye uyarlanmış Zarit, Reeve ve Bach-Peterson tarafından 1980 yılında geliştirilen Bakım Verme Yükü Ölçeği'nden (Burden Interview) (İnci ve Erdem, 2007, s. 8) yararlanılmıştır.

Belirlendiği üzere saha çalışması İstanbul İlinde, 10.09.2023 tarihinde başlanmış ve 10.05.2024 tarihinde, 8 aylık bir alan araştırmasının ardından sona erdirilmiştir. Bu süre içinde İstanbul'da bakım verilen 20 ayrı mekânda, 20 bakım veren ile yüz yüze görüşme gerçekleştirilmiştir. Her bir katılımcı ile ayrı ayrı yarı yapılandırılmış görüşme formu çerçevesince, en az 2 saat süren derinlemesine bir mülakat yapılmıştır. Ayrıca yapılandırılmış bir görüşme formuyla bakım verenler ve bu hizmeti alan yatağa bağımlı yaşlı erişkinlerin sosyo-demografik görünümleri ortaya konulmuştur.

Nitel araştırmalarda inandırıcılık ve güvenilirlik kavramı, araştırmanın değerinin test edildiği kavramsal doğruluğu/sağlamliğı ifade etmektedir (Marshall ve Rossman, 1995, s. 76; Creswell, 2018, s. 251; Guba ve Lincoln 1982, s. 246, 247). Çalışma kapsamında katılımcılara araştırmanın niçin yapıldığı, neyi amaçladığı ve ne şekilde kullanılacağı hususlarında detaylı bilgilendirmede bulunulmuş; elde edilen bilgilerin gizli tutulacağı ve yalnızca akademik çalışmalar kapsamında değerlendirileceği belirtilmiş; izin alınabilen durumlarda ses kaydı alınmış, izin alınamayan durumlarda ise yazılı notlar kullanılmıştır. Belirtildiği gibi görüşmeler 2024 yılının beşinci ayında tamamlanmış ve böylece veri toplama, dolayısıyla sahadaki çalışma sona erdirilmiştir.

Araştırma, çalışmanın temel varsayımı ekseninde gerçekleştirilmiştir. Bu yorumlama sürecinin, literatür taraması kapsamında elde edilen bilgi ve belgelerle desteklenmesine özen gösterilmiştir. Alandan edilen bilgiler ve bulgular ayrıntılı biçimde ortaya konulmuştur. Böylece hem araştırma verilerinin ilgili literatürdeki karşılığının ve özgünlüğünün ölçülmesi, hem de araştırmanın geçerliliği ve güvenilirliğinin sağlanması hedeflenmiştir.

Araştırma, yaşlılık kaynaklı yatağa bağımlı erişkin üzerinden ve belirli-sınırlı örneklem ile gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda sadece örneklem doğrultusunda genellenebilir, bütün evrene genellenemez. Araştırmanın belirli sayıda evde, belirli sayıda yaşlılık kaynaklı yatağa bağımlı erişkin ve bakımı verenlerle yapılmış olması, farklı mekânlar, farklı bağımlılıklar ve farklı bakıcılarla karşılaştırma yapılmamış olması

da araştırmanın sınırlılıklarındandır. Bu çerçevede Beykent Üniversitesinden alınan Etik Kurul Onayı, (EK'te) araştırmanın ön projesi ve araştırmanın konu, amaç ve yöntemi ile ilgili bilgi veren dilekçe ile araştırmanın yapılacağı yatağa bağımlı yaşlı erişkin ve bakım verenlere başvurulmuş, kişilerin yazılı izin ve onayından sonra çalışmaya başlanılmıştır. Bu çerçevede bu çalışmanın amacı yaşlılığa bağlı yatağa bağımlı erişkinin yaşadığı evin dokusunu ve ev içindeki emeğin nasılinı araştırmak oluşturmaktadır. Yanı sıra yaşlılara bakım bağlamında örgütlenmiş mekân olarak ev ve ev içi emeğin değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Araştırmanın kuramsal çerçevesi; bakım verenler, bakım emeği, bakım emeğinin gündelik yaşama etkisi ve bakım verilen mekân merkezinde; Marx'ın "emek" ve "soyut emek" yaklaşımı ve Bourdieu'nün ekonomik sermaye yaklaşımı; Marx'ın, merkezinde yabancılaştırmanın da yer aldığı soyut emek kavramı bağlamında "duygusal emek" yaklaşımı ve Henri Lefebvre'nin mekânın üretimi ile Erving Goffman'ın gündelik yaşamın yeniden üretimi bağlamında gündelik yaşamda benliğin sunumu olarak dramaturjik yaklaşımı, Michel Foucault'nun mekânın yeniden üretiminde "heterotopya" kavram setleri üzerine kurulmuştur. Ayrıca yaşlılık kaynaklı yatağa bağımlılıkta emeğin ve mekânın değişimi temelinde sermaye, emek, mekânın üretimi, yaşlılık, yatağa bağımlılık literatürü taranmıştır.

Araştırma, yaşlılık kaynaklı yatağa bağımlı erişkin üzerinden ve belirli-sınırlı örneklem ile gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla sadece örneklem doğrultusunda genellenebilir bütün evrene genellenemez. Araştırmanın belirli sayıda evde, belirli sayıda yaşlılık kaynaklı yatağa bağımlı erişkin ve bakımı verenlerle yapılmış olması, farklı mekânlar, farklı bağımlılıklar ve farklı bakıcılarla karşılaştırma yapılmamış olması da araştırmanın sınırlılıklarındandır.

Çalışmaya katılan ve bakım veren 20 katılımcının yaş ortalamasının 20 ila 55 yaş üstü arasında değişmektedir. Bakım verme işini 7 katılımcı profesyonel-formel, 13'ü amatör-informel olarak icra etmektedir. Amatör bakım verenlerin hemen hepsi bakım verme işini informal yollardan öğrenmişler, belirli bir ücret karşılığı çalışmaktadırlar. Bakım verenlerden 7'si genel/kamusal alanda bakım vermektedir; 12'si annesine bakmaktadır, 1'i ise kayınvalidesine bakım vermektedir. Bakım verenlerin 17'si kadın, 3'ü erkektir. Kadın bakım verenler arasında erkeğe bakım veren yoktur. Erkek bakım verenlerden de bir kişi annesine bakmaktadır.

3. BULGULAR

Bakım süreci yoğun bir ekonomik sermaye birikimini gerektirmekte ve duygusal emeğin sergilenmesi, bu ekonomik sermayenin bakım sermayesine dönüşmesi şeklinde gerçekleşmektedir. Çalışma kapsamında görüleceği üzere katılımcıların ekonomik sermaye edinimi ve emeğin dönüşümündeki cinsiyet rolleri de dâhil toplumsal rolleri ve içinde kendi benliklerini sahneledikleri mekân, yaşlılık kaynaklı yatağa bağımlılığın bakım sürecinin en temel ve hayati dinamiğini oluşturmaktadır. Bu bağlamda araştırma kapsamında bakım verenler son derece geniş kapsamlı bir iş yaşamının içinde görülmektedirler. Durum sadece bakım vermek değil aynı zamanda benliğin bir bütünlük içinde muhafazasıyla birlikte gündelik yaşamın idamesi niteliğindedir. Bakım işi; emeğin, gündelik yaşamın ve mekânın yeniden üretimi ve benliğin bireyin bütünlüğü içinde muhafazası, aynı zamanda ekonomik sermayenin bakım sermayesine dönüşümü şeklindedir.

3.1. Ekonomik Sermayenin Edinimi: Duygu Yüklü Faydalı Zorunluluk

Ekonomik sermaye bir alış-veriştir (Bourdieu, 2010, s. 46). Çalışmaya katılan 20 katılımcıdan 13'si ekonomik sermayesini geleneksel yollarla veya deneme yanılma pratiğiyle, daha gençler ise sosyal medyanın da yardımıyla edinmiştir. Profesyonel 7 bakım veren katılımcı için ekonomik sermaye pedagojik bir sürecin çıktısıdır. Bütün katılımcılar için ekonomik sermaye bir zorunluluk olarak ifade edilmiş; bu zorunluluk amatörler için daha çok aniden ortaya çıkmış bir sürecin gerekliliği, profesyoneller içinse bir meslek olarak şimdiye ve geleceğe yatırım şeklindedir. Örneğin, Gürcistan uyruklu Tena, bakım verme işini göç ettiği Türkiye'de pratik yaparak öğrendiğini belirtirken, en son işini de kendisi gibi Gürcü olan bir arkadaşı aracılığıyla bulduğunu ifade etmiştir (1T, Tena, Kadın, 60, Profesyonel). Dezavantajlı gruplar arasında sayılan göçmenler için somut olan ekonomik sermayenin yanı sıra soyut olan kültürel ve sembolik sermayenin taşınması, egemen güçlerin tanıyıp-tanınamasına bağlıdır (Wacquant, 2014, s. 73). Bir başka bakım veren göçmen katılımcı Melike için de durum farklı değildir. O da Türkiye'ye göç ettikten sonra çalışmaya başladığı yerlerde geleneksel yöntemle, kendinden daha deneyimli olanların yardımıyla bakım sermayesi edindiğini belirtmiştir (M20, Melike, Kadın, 60, Profesyonel). Türkiye'de kaçak olarak bulunduğu ifade eden göçmen bakıcılardan Arzum ise bakım sermayesini edinimini deneme yanılma emeğiyle gerçekleştirmiştir (A19, Arzum Kadın, 46, Amatör).

Ekonomik sermaye bakım emeği gibi duygu yüklüdür. Duygusal ve tinsel emek, maneviyatın, varoluşun daha derin ve esrarlı bir parçası olarak değerlendirilmektedir. Bu çerçevede geleneksel bağlamda her ne kadar din ile ilişkilendirilmiş olsa da maneviyat günümüzde daha çok kişisel değerler ve felsefeyi temsil etmektedir (Delen, 2017, s. 115). Katılımcılar bağlamında annesine bakım veren katılımcılardan Nermin için bakım emeği aynı zamanda bir bakım sermayesinin edinimine işaret etmektedir. Bakım, Nermin için bir görev olduğu kadar duygusal zorunluluk hatta dini-inançsaldır (5N, Nermin, 59, Kadın, Amatör). Katılımcılardan Sermet için ekonomik sermaye bakım esnasında edinilmiştir (S3, Sermet, Kadın, 57, Amatör).

Katılımcılardan Saliha için bir sermaye olarak bakım emeği annesine anneliktir (S8, Saliha, Kadın, 60, Amatör). Aynı durum katılımcılardan Arzum için de geçerlidir. O da bakım verdiği insanı “anne” olarak tanımlarken, bunu bir empati duygusuyla yaptığını ifade etmiştir (A19, Arzum, Kadın, 46, Amatör).

Bakım sermayesinin edinimi özellikle 13 amatör bakım veren için, bir rol değişikliğini de zorunlu kılmakta ve hatta daha ilerisi bakım verenin kendi yaşamından vazgeçmesi, bakım verdiği yaşamını hayata geçirmesi (Tamer, 2017, s. 173) şeklinde tezahür edebilmektedir. Buna en iyi örneklerden bir tanesi annesine bakan Asude'dir. Asude, sosyal medyadan bakım ile ilgili bazı bilgiler edindiğini söylerken hem bir ekonomik sermaye hem de emek olarak da artık annesinin hayatını yaşadığını ifade etmiştir (A10, Asude, Kadın, 21, Amatör Bakıcı). Alzheimerli annesine bakım veren Berat için de durum farklı değildir. Annesinin rahatsızlığı ile ilgili bilgilere ve bakım pratiğine sosyal medya üzerinden de ulaştığını belirten Berat için bakım sermayesinin edinimi bir alış-veriş emeğidir ve empatik bir zorunluluk da içermektedir. Berat bu durum ile ilgili “Ya annem bana yapmış, şimdi ben de aynısını ona karşılık veriyorum gibi” ifadelerine yer vermiştir (B9, Berat, Erkek, 21, Amatör).

Ekonomik sermayenin edinimi amatörlerde olduğu gibi 7 profesyonel için de çok farklı değildir. Katılımcı Aylin bakım sermayesini pedagojik bir süreçle birlikte mesleğinde de adım adım ilerleyerek, bakıcılık yaparak, yaşlı psikolojisiyle yüzleşerek edindiğini belirtmiştir (A13, Aylin, Kadın, 46, Profesyonel). Bir başka profesyonel katılımcı Mehmet için de ekonomik sermayenin edinimi üniversitedir ama asıl olan “hasta” olarak nitelendirdiği insanlara bakarak, emek vererek bir bakım sermayesi edinebilmiştir (M18, Mehmet, Erkek, 26, Profesyonel). Mustafa için de durum farksızdır. Bakım verme konusunda üniversiteli olan

Mustafa, öğrencilik yıllarında “acil servislerde mesleği tatmaya başladığı”nı ifade etmiştir (M17, Mustafa, Erkek, 33, Profesyonel).

Görüleceği üzere ekonomik sermayenin ediniminde duygular önemli rol oynamaktadır. Hatta duygular ekonomik sermayeyi bakım sermayesine dönüştürmenin aracı niteliğindedir. Duyguların inşacı gücü emeğin üretiminde de kendisini göstermektedir.

3.2. Duygusal Emeğin Sergilenmesinde Cinsiyet: Sahnedeki Kadın

Modern çalışma hayatında eller ve zihinlerden sonra ilk dikkat çeken olgu duygular olarak işaretlenmektedir. Duygular insanı bütünlendirmektedir, ondan ayrıştırılması neredeyse imkânsızdır (Delen, 2017). Bakım verenler belli bir duyguyu sergilerken duygu yönetimi çerçevesinde, derinlemesine rol yapma veya yüzeysel rol yapma yöntemlerini kullanabilmektedirler. Diğer taraftan bu süreci etkileyen bireysel ve kurumsal faktörler de bulunmaktadır. Bu çalışma kapsamında cinsiyet, bireysel ve kurumsal faktörlerin birleştiği temayı oluşturmaktadır (Delen, 2017).

Katılımcılardan Asude “anneme diyorduk hani birini tutalım, baktım, kadın olsun” ifadelerini kullanmış, babası ile ilgili de bir ihtiyat payı bırakarak “babam, çok daha iyi bir insan olsaydı kesinlikle bakardım” demiştir (A10, Asude, Kadın, 21, Amatör Bakıcı). Annesine bakım veren Berat da annesi dışında bir kadına bakmayacağını ama içinden “bakarsın” diye geçtiğini kaydederken, annesinin yıkanmasını vb. daha mahrem işlerini ablası veya yengesinin yaptığını ifade etmiştir (B9, Berat, Erkek, 21, Amatör).

Feryal için de kadına kadın erkeğe erkek bakım vermelidir. Gerekeceği bir odadaki düzenden dağınıklığa kadar kadının gördüğü ve yaptığıyla erkeğin yaptığıyla aynı olmamasıdır (F12, Feryal, Kadın, 44, Profesyonel). Profesyonel olan Aylin “erkeğe erkek vermeli” ifadelerini kullanırken (A13, Aylin, Kadın, 46, Profesyonel) Mustafa’nın görüşleri ise şöyledir: “Cinsiyet farklılığı var, kadına kadın hemşire erkeğe erkek hemşire. Şöyle: Burada ben hasta bazlı düşünürüm, hiç fark etmez” (M17, Mustafa, Erkek, 33, Profesyonel). Mehmet ise bakım vermede cinsiyet ayrımı yapmadığını ifade etmiştir (M18, Mehmet, Erkek, 26, Profesyonel).

Bakım verme tercihi ile ilgili geleneksel yöntemler ve akrabalık ilişkileri öne çıkmaktadır. Buna en iyi örnek Berat’tır. Berat babasına, abisine bakabileceğini ancak bir kadına bakamayacağını ifade ederken; “bunu neye bağlıyorum, maalesef ki gelenek görenekler ya da işte bize

baskıcı, ataerkil denilen işte o erkek erkeğin halinden şey yapar” ifadelerine yer vermiştir (B9, Berat, Erkek, 21, Amatör).

Göçmen bakım veren Melike de sağlıkta kadın erkek ayrımı olmadığını ifade ederken “kadına da bakarım, erkeğe de bakarım... İş.” demiştir” (M20, Melike, Kadın, 60, Profesyonel). Yine bir başka göçmen olan Arzum da “kadınlarla anlaşmak iyi bence, bana öyle, yani kolay... Evet. Erkeklerle bakmıyorum” diye görüşlerini belirtmiştir (A19, Arzum Kadın, 46, Amatör).

Çalışma kapsamındaki 20 katılımcıdan 13’ü için bakım verdiği kişinin cinsiyet önemliyken, 7’si için bakım verdiğinin cinsiyeti önemli değildir; bunun yanı sıra 7 profesyonel bakım verenden 5’i için de bakım verilenin cinsiyeti önemli değildir. Bakım verdiğinin cinsiyetini önemseyenlerin, yani kadına kadının erkeğe ise erkeğin bakım vermesi gerektiği görüşünü dile getirenlerin gerekçeleri geleneksel, dini, ataerkil, toplumsaldır. Buna karşılık 2’si amatör ve 5’i profesyonel olan toplam 7 bakım veren ise hem dini hem geleneksel hem ataerkil yani toplumsal bir öğrenilmişlik olduğunu belirtirken, buna karşı dirençli olabildiklerini ifade ederek hem erkeğe hem de kadına tanınsınlar veya tanımasınlar bakım verebilecekleri görüşünü dile getirmişlerdir. Burada bakımda akrabalık ilişkisi de rol oynamaktadır. Bakım emeğinde cinsiyet ve akrabalık ilişkileri kadar yabancı uyruklu göçmenlerin de belirli bir rolü vardır.

3.3. Duygusal Emeğin Üretiminde Göçmenlik Duygusu: Çifte Yabancılık

Türkiye’de kentleşme süreci, kadınların da iş hayatına katılması ile birlikte ev hizmetlerindeki istihdam sayısı artmıştır. Bu artışın karşılandığı yer ise göçmen kadınlar olmuştur. Hizmetin özelliğinden kaynaklı yatılı kalınarak verilmesinin talebi halinde; Türk işçilerin aksine göçmen işçilerin bu emek sürecine katılma eğilimini daha da arttırdığı gözlemlenmiştir. Bu bağlamda Türk Cumhuriyetleri’nden olan göçmen kadınlar bakım için daha çok tercih edilmektedir; çünkü Türkiye kültür ve diline hızlı bir şekilde uyum sağlamaları, dolayısıyla güven ortamının ve verimliliğin artacağı inancı vardır. Bu çalışma kapsamında 3’ü Gürcistan ve 1’i Türkmenistan olmak üzere 4 yabancı uyruklu bakım veren kadınlarla da görüşülmüştür. Kadın olarak hem bir yabancı ülkede hem de bilmedikleri yabancı bir evde olduğunu ifade eden bakım veren göçmenlerin yaşadıkları deneyim kendi ifadeleri ile çifte yabancılıktır. Ancak onlar bu durumu yine de avantaja çevirmek için çabalamakta olduklarını ve bunun için yerleşik vatandaşlardan da yardım gördüklerini belirtmişlerdir Örneğin Gürcistan’dan Türkiye’ye ve İstanbul’a gelerek burada bakım veren olarak çalıştığı evde görüşme yapılan Arzum, az

Türkçesiyle kendini ifade etmek istemiştir. Görüşme yapıldığı esnada bakım verilenin kızı de aynı ortamda bulunmak istemiştir. Bu yüzden Arzum'un görüşlerine kapalılık sindiği, düşüncelerinde kopukluklar olduğu ve genel olarak söylemine hem kaygı hem de tedirginliğin hâkim olduğu kaydedilmiştir. Geride bıraktığı ailesini özlediğini belirten Arzum için yaptığı iş, harcadığı emek bütün hayatını etkilemektedir ve bunu şöyle ifade etmiştir: “Hayalini kurduğum hayatla çok fark var... Ev yaparım, eksiklerimi tamamlarım umut etmişim ama yetiremedim” (A19, Arzum Kadın, 46, Amatör). Gürcistanlı Tena ile görüşme daha özgür bir ortamda gerçekleştirilebilmiştir. Zaman zaman yaptığı iş ile ilgili hem duygusal bir çatışma hem de bir yabancılaşma yaşadığını ifade eden Tena, verdiği emeğin karşılığını alamadığından şikâyet ederken, kendini bakım verdiği evde baskı altında hissettiğini de belirtmiştir (1T, Tena, Kadın, 60, Profesyonel Bakıcı). Bir başka göçmen bakım veren Melike de uzun süredir Türkiye’de olmasına rağmen, bir dönem güven sorunu yaşamış, bakım verdiği evde bakım verdiği yakınlarınca göz hapsinde olmaktan rahatsızlığını dile getirmiştir. Sonrasında ise sorunun çözüldüğünü, artık rahatladığını belirtmiştir. Ancak o da yabancı bir ülkede olmanın sıkıntılarını yaşadığını kaydetmiştir (M20, Melike, Kadın, 60, Profesyonel).

Görüleceği üzere Türkiye’de göçmen olarak bakım verenler için ekonomik sermaye ve emek bakım verdikleri ülkede kendileri için hem bir temel kaynak hem de şikâyet, kaygı ve yabancılaşma söz konusudur. Dolayısıyla hissedilen ve yaşanan duygular açısından yabancılaşma ve ümidin bakım verme sürecinde nasıl bir çatışma dokusu oluşturduğu önemlidir.

3.4. Hissedilen ve Yaşanan Duygular: Yabancılaşma ve Ümit

Duygusal emek sürecinde pratiğin dokusunu hissedilen ve sergilenen duygular oluşturmaktadır. Hissedilen duygular ile sergilenen duygular ayrılırken, çalışanlardan sergilemeleri beklenen duygular ile çalışanların gerçekte hissettikleri duygular arasındaki ilişkinin, duygusal emek olgusunda önemli bir yere sahip olduğu ifade edilmektedir. Sergilenmesi beklenen duygular ile hissedilen duygular benzer ise bu durumdan duygusal bir uyum söz konusu olabilmektedir; olmaması ise bir uyumsuzluk olarak nitelendirilmektedir (Delen, 2017, s. 78).

Katılımcılardan annesine bakım verdiği için hayatının tamamen değiştiğini söyleyen Berat bakım verdiği annesi ile uyum yakalayabilmeyi ummuştur. Bu amaçla türkü seven annesi için bağlama çalmayı öğrenmiştir (B9, Berat, Erkek, 21, Amatör). Berat hem bir oğul ve bakım veren rolü arasında kaldığını da belirtmiştir. Artık sosyal hayatını annesine bakım

vermek üzerinden yaşayan Berat için önemli olan öbür dünya selametidir ve bu durumu şöyle ifade etmiştir: “Anlatılana göre anneye bakan cennete gider diyorlar (gülümsemeler). Bu eğer gerçekse ümit verici. En azından öbür hayat için ümit verici” (B9, Berat, Erkek, 21, Amatör).

Profesyonel veya amatör olsun katılımcıların hemen hepsinde hissedilen ve yaşanan duygular arasındaki ilişkide yabancılaşma, çatışma ve ümit başta olmak üzere son derece karmaşık duygular göze çarpmaktadır. Mustafa için hissedilen ve yaşanan duygular bağlamında bir çatışma ve yabancılaşma mevcuttur. Bakım verdiği evlerde hastaların kendisini kahvaltı masasında beklediğini belirten Mustafa, her şeye rağmen bakım veren rolünü korumayı sürdürdüğünü, daha ileri bir duygusal yakınlığa kendini kaptırmadığını belirtmiştir. Bir başka durum ise bakım verenler açısından kendi yaşam kaygıları olarak ortaya çıkmaktadır. Mustafa bu durumu aktif bir empati sürecine tabi tuttuğunu, böylece duygularını kontrol edebildiğini, bakım verdiği ile duygusal uyumu yakalayabildiğini söylemiştir (M17, Mustafa, Erkek, 33, Profesyonel).

Duygusal uyum kişinin yaptığı işin ortaya çıkardığı stresten uzakta çevresiyle uyumu olarak nitelendirilmektedir. Duygusal uyumsuzlukta, çalışanlar aslında gösterim kurallarını içselleştirmemişlerdir, dolayısıyla izlendiklerini bildiklerinden, bu kurallara uygun şekilde davranmaktadırlar (Delen, 2017). Bu çalışma kapsamındaki katılımcılara göre bakım verilenlerin bakım verenlerden beklentileri genelde çok yüksek olabilmektedir ve bu bakım verenin kendi dünyasındaki duygusal çatışma sebeplerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Böyle durumlarda bakım verenler kendilerini baskı altında hissederken, başaramayacak hissine kapıldıklarını ifade etmişlerdir. Bakım verilen hastaların bazılarının uzun süre iyileşmeye direnç göstermeleri bakım verenleri umutsuzluğa sevk etmektedir ve hemen bütün bakım verenler için bu yaptıkları işin en kötü yanıdır. Katılımcıların çatışma yaşadıkları duygusal alanlardan en belirgin olanlarından biri ise bakıma muhtaç olmaktır. Bakım verdiği annesi koronaya yakalanan katılımcılardan Arzum, korona olmamak için var gücüyle savaşmıştır, çünkü astımı vardır. “Eğer yakalanırsa” kaygısı ise annesinin ne olacağıdır: “Sonra gerçekten düşünüyordum burada bize bir şey olursa, napacağız; nasıl olacağız?” (A19, Arzum Kadın, 46, Amatör).

Duygusal sapma ise duygusal uyumsuzluğun tam tersi olarak nitelendirilmektedir ve sergilenen duyguların, gösterim kurallarıyla çatışması durumu olarak değerlendirilmektedir. Gösterimlerin işin gereği olduğu durumlarda ise genellikle hislerden feragat etmek zorunluluğuyla yüzleşebilmektedir (Delen, 2017, s. 79). Katılımcılardan Zühre,

duygularından feragat etmek zorunluluğuyla yüzleşirken ümidini mistik dünyaya bağlayıp, Tanrı'dan sabır dileyerek kendisini kontrol edebilmektedir (Z6, Zühre, Kadın, 58, Amatör).

Duygusal emeğin etkileri ele alınırken, merkezde Marx'ın yabancılaşma teoremi yer almaktadır. Duygusal emek sürecinde emek verenlerin duygularının metalaşmasının doğal biçimde yabancılaşmaya evrildiği öne sürülmektedir (Delen, 2017). Bu çalışma kapsamında ise bakım verenlerin duygulara yabancılaşması farklı evrelerde, farklı biçimlerde ve farklı içeriklerde gerçekleşebilmektedir. Profesyonel bakım veren olarak Ziyet için de bakım verdiği sürede gün içinde duyguları kontrol etmek, hislerinden feragat etmek ve gösterisini sürdürmek zor görünmektedir. Ziyet'i kendi ifadesi ile "bu yabancılaşma içinde" umut eden bir pozisyonda tutarak içindeki duygusal çatışmanın ritmini düşüren unsur ise her durumda hep yanında olan ekip arkadaşlarıdır (Z14, Ziyet, Kadın, 44, Profesyonel). Şengül için de durum farksızdır. Bakım vermeyi kendisini yorduğunu da söylerken annesinin kendi hayatına müdahalesi gibi de görmektedir (S4, Şengül, Kadın, 55, Amatör).

Örneğin katılımcılardan Aylin için duygusal yabancılaşma bir rutin körleşmeyle birlikte ve kendi ifadesiyle "durağanlaşma"dır. Bakım mekânı değişmez, bakım verilenler değişmez, her şey yeknesaktır; bu yüzden kendisi ile ilgili demans endişesi de oluşmuştur (A13, Aylin, Kadın, 46, Profesyonel). Dolayısıyla bakım veren adeta kendinden uzaklaşmaktadır. Gündelik hayatını bakım verdiği alzheimerli de olan insana göre düzenleyen Berat da alzheimer olmaktan korktuğunu belirtmiştir (B9, Berat, Erkek, 21, Amatör). "Tuvalete bile gitmeyi unutupursun, yemek yemeyi bile" diyen Feryal için de durum farksızdır (F12, Feryal, Kadın, 44, Profesyonel).

Özel hayatımızdaki etkileşimlerde eşit taraflar olarak duygusal gösterimlerde bulunduğumuzu söylerken, işyerinde müşteriler veya hizmet alanlarla böylesine bir eşitlik söz konusu olmamaktadır (Delen, 2017, s. 99). Katılımcılardan Mustafa hem duygusal yabancılaşma hem de bakım veren ile bakım alan arasındaki eşit olmayan ilişkiye ilişkin çarpıcı bir örnek sunmuştur. Mustafa, bakım verdiği evde, bakım alan tarafından hırsızlıkla suçlanmıştır. Ancak durum daha sonradan bakım verilenin ailesince düzeltilmiştir (M17, Mustafa, Erkek, 33, Profesyonel).

Görülebileceği üzere bakım vermek duygusal uyumsuzluğu da tetikleyebilmektedir. Bu bağlamda kişisel değerlerle, işteki rol talepleri çatışmakta, böylece duygusal uyumsuzluk ortaya çıkmaktadır. Rol çatışması ise strese ve duygusal tükenmişliğe yol açabilmektedir (Delen, 2017). Serap, duygusal olarak tükendiğini ifade etmiştir. Serap'ın en

önemli korkusu ise kendisi ölürse annesine kimin bakacağıdır; bu durum derin bir kaygının ve bunalımın da tetikleyicisidir (S2, Serap, Kadın, 50, Amatör). Dolayısıyla duygusal emek hem bakım veren hem de bakım alan açısından aynı zamanda gündelik hayatın yeniden üretimine işaret etmektedir. Gündelik yaşamın yeniden üretimi ise belirli bir dramaturji içerisinde gerçekleşmektedir. Böylece benlik zorunlu olarak duygusal emeğin sunumunda kendini yeni bir sürece uyarlama çabası içine girmektedir.

3.5. Gündelik Hayatın Yeniden Üretimi: Duygusal Emeğin Dramaturjisi

Gündelik hayat yaratıcı etkinliğin adresidir (Lefebvre, 2020, s. 116). Gündelik hayatı gündelik hayat yapan ise onu bir sahne mekân olarak kullanan bireydir. Birey, gündelik hayatta aktif bir zihin ve benlik yapısına sahip yaratıcı birey (Mead'den aktarımla Layder, 2006, s. 79, 80) biçiminde kodlanmaktadır ve bu bağlamda hem bireysel zihin hem de benlik gündelik hayatın toplumsal eseri niteliğini kazanır. Dolayısıyla, bireyler gündelik hayatta aktör misali gönüllü yahut da gönüllü olmadan eylemlerde bulunur ve böylece benliğini ifadeye ya da Goffmancı yorumuyla sahnelemeye çalışır (Goffman, 2004, s. 13). Bu bir dramaturjidir ve dramaturji bireyin gündelik hayattaki konumu, bir aktör niteliğiyle istekli veya isteksiz eyleme geçmesi, bu görünür eylemlerle bir aktör olarak benliğinin sahnelenmesidir. Birey bunu yaparken izleyen ötekilerin kendisi ile ilgili izlenimlerde bulunacağını bilir. Dolayısıyla izlenim stratejileri bağlamında birey toplumca meşru görülen ideal izlenime uygun etkinlikte bulunur (Güven, 2018, s. 114).

Nermin için annesinin gündelik yaşamı annesinin gündelik yaşamının üretimi niteliğindedir (5N, Nermin, 59, Kadın, Amatör Bakıcı). Ancak yine de gündelik hayatta bireyi, hesap makinesi keskinliğiyle etkinlikte bulunan bir otomat değıldir. Hatta daha çok etrafından gelecek farklı tepkileri zihninde tutan bir varlıktır (Orhan, 2018, s. 209, 210). Gündelik hayattaki aynının farklılığı Nermin için de geçerlidir. Nermin'in annesinin gündelik hayatını yaşaması hem evde bakım verdiği annesine hem de ev dışındaki toplumsal yaşamındaki benliğinin sunumunda yani gündelik bakım performansında kendisi için kurduğu oyun alanını stratejik bir sahne haline getirmektedir. Bu stratejinin ana unsuru ise yine benliğin aynılık içindeki farklı sunumları/sahnelemeleri içeren kaçamaklardır (Orhan, 2018, s. 210). Nermin için bu kaçığın adı "konken partisi"dir. Ama artık konken partileri de hem gün hem de saat açısından sınırlıdır (5N, Nermin, 59, Kadın, Amatör Bakıcı).

Göçmen katılımcılardan Tena için gündelik yaşam, tamamen profesyonel olarak bakım alanın gündelik yaşamı biçimini almıştır (1T, Tena, Kadın, 60, Profesyonel Bakıcı). Bir başka göçmen bakım veren olan Arzum için de içinde bulunduğu durum adeta kendi sahnesidir. Arzum, “kendi işime göre düzenimi kurarım” ifadelerini kullanmıştır (A19, Arzum Kadın, 46, Amatör).

Goffman, oyuncunun sahnede bir karakter kılığına girdiğini, kendisini diğer oyuncular tarafından yansıtılan karakterlere sunduğunu ifade etmektedir. Bu çerçevede kişinin oynadığı rol diğerlerinin oynadığı rollere göre biçimlenmektedir (Goffman, 2004, s. 13). Katılımcılardan Saliha da kendisini bakım verdiği annesi karşısında hem bakıcı hem de kızı olarak sunarken, seyirci, yani bakım verilen, bakım verenin sahne performans alanını daraltan bir öteki olarak karşımıza çıkmaktadır. Saliha'nın kendine ait bir günlük yaşamı olmadığı gibi özgürlüğü de yoktur, annesinin günlük hayatını yaşamaktadır. Bu yeniden üretilmiş ya da bakım verilenin gündelik hayatıyla örtülmüş olan günlük yaşamdaki yapıda benliğin sunumu ise bakım verilenin yaşam ile ölüm arasındaki kaygan pozisyonu duygu ve düşüncesiyle, kaygı üzerinden gerçekleşmektedir. Kaygısı ise annesinin bir gece artık nefes almayacağıdır (8S, Saliha, Kadın, 60 Amatör Bakıcı).

Aylin için de durum farksızdır. Gündelik hayat bir rutinin içinde salınmaktadır. Aylin'in çalışma ortamı ise ifadesine göre kendi sahnesidir. Bakım verdiği yerde bir rutinin sahnelenmesi de olsa kendi düzenini sağlamaktadır (A13, Aylin, Kadın, 46, Profesyonel). Berat için de gündelik hayat bir rutinin içinde şekillenmektedir. Ancak o sahne önünde rutin bir hayat yaşarken arkasında ertelenmiş bir benlikle başka şeylerin hayalini kurmaktadır ve bu durumu şöyle ifade etmiştir: “Yapmak istediğim değişiklik olurdu. Sürekli film izleme aktivitesi yapardım. Her cumartesi günleri eve abur cubur veya ne bileyim tatlı bir şekilde alınır gelinir her cumartesi bir film izlenir. Her akşam 8 ila 9,30 arası bir kitap okumaya ayrılabilirdi. Sonrasında o kitabı tartışmaya ayırabilirdim. Belli başlı gündemlerde takipçi olmayı, belli başlı kişilerle görüşmeyi, çünkü ne kadar muhabbet ne kadar çok güzel ortam o kadar dinç tutar” (B9, Berat, Erkek, 21, Amatör).

Görülebileceği üzere gündelik hayat, bu çalışma kapsamındaki bakım verme yükümlülüğü bağlamında, ertelenmiş bir benlikle birlikte sahne arkasında ve sahne önünde farklı olsa da yeniden ve yeniden üretilebilmektedir. Bu alan aynı zamanda buradalığa, yani mekâna da karşılık gelmektedir. Bir başka söyleyişle bu çalışma kapsamında yatağa bağımlılık aynı zamanda mekâna bağımlılıktır.

3.6. Mekâna Bağımlılıkta Mekânın Yeniden Üretimi: Yabancılaşan Ev

Topluluk deneyimleri çeşitli ve değişken ölçekli mekânlardan oluşur. Ancak mekânlar sadece topluluk deneyimlerinin buradallığı değildir. Mekânlar yeniden ve yeniden üretilebilmektedir. Mekân içindeki aktörler, otorite karşısında kendi mekânlarının üreticisi olarak da çıkmaktadırlar. Bu bağlamda otorite karşısındaki ötekinin mekânı heterotopya olarak damgalanmaktadır (Demircan, 2021, s. 113).

Bu çalışma kapsamındaki yaşlılığa bağlı yatağa bağımlılık aynı zamanda bir mekâna bağımlılıktır. Katılımcılardan Semiha'nın kayınvalidesine bakım verdiği ev ile ilgili düşüncesi “ümit verici bir ortam, iyi, olumlu düşüncenin” merkezidir (S11, Semiha, Kadın, 45, Amatör). Ancak Asude için mekân tıpkı bakım vermenin ödün vermek olduğu gibi mekândan da ödün vermektir; çünkü ev annesine bakım verilen mekâna dönüşmüştür (A10, Asude, Kadın, 21, Amatör Bakıcı). Dolayısıyla bu çalışma kapsamındaki mekân olarak ev herhangi bir mekân olmadığı gibi herhangi bir ev de değildir. Bu ev aynı zamanda tıpkı gündelik hayatın üretiminde olduğu gibi üretilmiş bir mekân olarak benliğin temsiline mekânı, bir sahne mekânıdır.

Nermin, annesi hastalandıktan sonra hem gelip gitmenin daha kolay olacağı fiziki kolaylıktan, hem de maddi kaygılardan dolayı (kira, vb.) evini değiştirmek zorunda kalmıştır. Ev, annesine bakım verilecek şekilde yeniden düzenlenmiştir (N5, Nermin, Kadın, 59, Amatör Bakıcı).

Ev, odalardan oluşur ve her odanın anlamı kendi içinde gizlenir (Perrot, 2013, s. 43). Katılımcılardan Nermin'in anlatımına göre ev içindeki düzen bakım verilenin düzenidir. Üstelik düzenin devamı için titiz davranılmaktadır (N5, Nermin, Kadın, 59, Amatör Bakıcı). Bakım verenlerin hemen hepsi daha sade bir ev ve daha sade bir bakım odası örgütlenme yoluna gitmektedirler, çünkü bakım vermek sadelik istemektedir. Katılımcılardan Zühre de bakım verdiği annesi için kendine yeni bir düzen kurarken, yerleştiği annesinin evi küçük olduğu için kendi evindeki 43 yıllık birikimlerinden (ev eşyası) vazgeçmek zorunda kaldığını, evi sadeleştirdiğini anlatmıştır (Z6, Zühre, Kadın, 58, Amatör Bakıcı).

Feryal için de mekân hem kendi çalışma alanı olarak hem de bakım verilenin yaşam alanı olarak son derece önemlidir. Feryal, mekânın hem kendi açısından hem de bakım verdiği açısından şöyle ifade etmiştir: “Kendi evinde hissetmesi için bence en önemlisi geçmişini yanında olmalı; yani bu bir tablosu olabilir, bir biblosu olabilir, ufacak bir obje olabilir, mutlaka

yanında olmalı, hatırlatacak... Ya aslında normal rutine alıştığımız için çok fazla değiştirdiğimiz ya da dikkat ettiğimiz bir şey yok. Benim için düzen önemli. Temizlik önemli. Bunlara dikkat ediyorum sadece.” (F12, Feryal, Kadın, 44, Profesyonel).

Yabancı uyruklu bakım verenler için de mekân düşüncesi hem profesyonel hem de amatör bakım verenlerle paralellik arz etmektedir. Tena, bakım verdiği ev ile ilgili düşüncelerini aktarırken şu ifadelerle yer vermiştir: “Kendime göre mecburen bir düzen de kuruyorum. Bakım verdiğim insanın hayatını kolaylaştırmak adına. Yani işte suyu ulaşılabilir olsun, ilaçlarını kolay verebileyim, yemeğini daha iyi yedirebileyim. Bunun için gerekli düzenlemeleri de yapıyorum. Yani ben kendimi kendi evimde hissetmek istediğim için, o da evinde yani, o bakımdan” (1T, Tena, Kadın, 60, Profesyonel Bakıcı).

Buna göre katılımcıların 5’i kendi evinde, 4’i kirada oturdukları evde, 8 profesyonel ise kurumsal olarak organize olmuş profesyonel mekânlarda 3’ü ise hem total kurumlarda (hastana, klinik, huzurevi vb.) hem de zaman zaman evlerde bakım vermektedir. Dolayısıyla bireyin zamanın ve mekânın akışında kendi biricik varlığının bilincine ulaşmasının, diğer insanların dünyasıyla karşılaşmak kadar nesnelerin dünyasıyla karşılaşması sonucunda gerçekleştiği de ifade edilmektedir (Bozok, 2017, s. 74). Bu bağlamda mekâna dokunuş mekân içindeki eşyalarla içeriden mümkün olabilmektedir. “İçerilik” veya “içeriden dokunuş” benliğin dışavurumu niteliğindedir. Bu dışa vurum vitrine yansıtmak istenilenin tam da oraya, kişinin veya kişilerin istediği yere istediği şeyi yerleştirmesiyle, yani mekâna dokunuşuyla gerçekleştirilebilmektedir.

3.7. Benliğin Sunumu: Mekâna İçeriden Bir Dokunuş

Gündelik hayatta bireyin bazı kişisel eşyalarının benlik ile özel ilişkisi vardır. Birey genellikle, diğer kişilerin karşısında büründüğü dış görünüş üzerinde bir parça denetim uygulamayı bekler (Goffman, 2015, s. 32). Dolayısıyla bu çalışma kapsamında ev içindeki eşyalar kişisel vitrinin ya da Goffmancı dramaturjinin de görsel sunum nesnelere niteliğine, dolayısıyla benliğin sahnelendiği bir yapıya bürünmektedir. Katılımcılardan Asude ve annesi için de önemlidir bu ve konu hakkında şunları söylemiştir: “İhtiyacı olan şeyler yanında olacak orası ayrı. Suyu olacak, sigara içer annem o olacak, kumandası, telefonu yanında olacak bunlar olacak ama ekstra bir şey istemiyor” (A10, Asude, Kadın, 21, Amatör Bakıcı).

Bakım verdiği annesi için evini yeniden düzenleyen Zühre, annesinin evde çiçek istediğini ancak bu arzusunu sağlık gerekçesiyle gerçekleştirmediğini de anlatmaktadır. Ancak bakım verenin kendi çiçekleri vardır. Bu çiçeklerin anlamı “anneler günü” nü ve çocuklarını simgelemektedir (Z6, Zühre, Kadın, 58, Amatör Bakıcı).

Aylin için çalıştığı kurumsal mekânda gerçekleştirilebilecek iç dokunuşlar vardır. Ona göre bakım verilen odalar canlı değildir ve bu konu ile ilgili şöyle demiştir: “Yani biraz daha canlandırabilirdim odaları, insanların çalışma ortamını. Daha renkli, daha canlı biraz mutlu... Çünkü her şey çok rutin” ifadelerine yer vermiştir” (A13, Aylin, Kadın, 46, Profesyonel). Feryal için de bakım verilen odaların hepsinde birer öykü gizlidir, küçücük bir objede bir yaşam gizlidir: “Yani ben kendim için söyleyeyim: Her odanın içinde ayrı bir yaşam var. İçeriye girdiğiniz zaman ona ait tabloları, o insanlara ait geçmişi, bir ömür yatıyor içerde. Ve bunu değerlendirmek o kadar güzel ki, her odaya girdiğinizde farklı bir hayatla karşılaşıyorsunuz, farklı bir hikâyeyle karşılaşıyorsunuz. Ufacık bir obje bile sizi farklı yelere götürüyor. Düşünsenize karşınızda 90 yaşında bir insan var. Buruş buruş ama resmine bakıyorsunuz o kadar güzel ki neler yaşamış...” (F12, Feryal, Kadın, 44, Profesyonel). Bir göçmen bakıcı olan Arzum için bakım verdiği evdeki eşyalar kalabalıktan başka bir şey hissettirmemektedir (A19, Arzum Kadın, 46, Amatör).

Goffman (2015) total kurum olarak nitelediği Tımarhaneler adlı eserinde bir temele dayanmasa da bir hastanın benliğini koruma yöntemi olarak bir battaniyeyi nasıl en küçük mekân (mikro-mekân) haline getirdiğini anlatır (Goffman, 2015, s. 258). Çalışma kapsamındaki bakım veren profesyonel katılımcılardan Mehmet için bakım verilen mekân olarak ev bağ kurulabilen bir yerdir. Aynı zamanda bakım verilen açısından da ev eşyaları bağ kurulan nesnelere. Mehmet, şu ifadelerle yer vermiştir: “Sevdiği eşyalardan özellikle yatağa bağımlıysa sevdiği battaniyesi olur genellikle, kendi kokusunun sindiği battaniyeler olabilir ya da yatak başında gördüğü bir abajur olabilir, kitabı, yatak başı kitabı olabilir, ya da tablolar olabilir.” (M18, Mehmet, Erkek, 26, Profesyonel). Profesyonel bir bakıcı olan Gülşen de hem kendisinin hem de bakım verdiklerinin bakım verilen mekân ve bu mekândaki nesnelere bağ kurduklarını söylemiştir. Kurumsal bir merkez olan bakım verdiği yer ile ilgili “burası bizim evimiz” diyen Gülşen, mekânda değişiklikler arzu ettiğini de belirtmiştir (G15, Kadın, Gülşen, 53, Profesyonel).

Kayınvalidesine bakım veren Semiha, kendi evinde özgürlük sorunu yaşadığını belirtmiştir. Ev içinde fiziksel herhangi bir değişiklik yapamadığı gibi istediği gibi özgürce hareket de edememekten yakınmıştır.

Evin düzeni ile ilgili dikkat ettiği bir şeyin olmadığını söyleyen Semiha, ev ve evdeki eşyalarla ilgili bir bağının da bulunmadığını belirtmiştir (S11, Semiha, Kadın, 45, Amatör).

Görülebileceği üzere katılımcılardan hemen tamamı bireysel hikâyelerinin mekânı olarak bakım verdikleri mekânla bağ kurdukları, gerektiği yerde mekânı, mekânın içindeki eşyaları değiştirdiklerini belirtmişlerdir. Aynı şekilde bakım verenler bakım verdiklerinin de mekânda bazı düzenlemeler yapmalarını istediklerini ifade etmişlerdir. Dolayısıyla bir mekânın üretimine de karşılık gelen dramaturjide sahne önü (frontstage, front-region) ve sahne arkası (back-stage, back-region) kavramları da yer alır. Bu bir sahne çelişkisidir. Yani, bireyin sahne önündeki ve sahne arkasındaki davranışları sık sık birbiriyle çelişir. Bu çelişkili durum bu çalışma kapsamında bakım verenler için ev içinde başka bir mekân ihtiyacı doğurmaktadır. Bu çalışma kapsamında bir ihtiyaç olarak mekân kaçış heterotopyaları olarak belirlenmiştir.

3.8. Bakım Mekânlarında Zorunlu Bir İhtiyaç Olarak Kaçış Heterotopyaları

Heterotopya öteki mekân ve ötekilerin mekânıdır. Foucault'nun heterotopisi mekân içindeki uyumsuzlukların giderilmesine yönelik bir süreç ve yanı sıra üretilmiş bir gerçeklik ya da gerçeklik aldanmasına dayanan bütünlüklü bir yapıdır (Demircan, 2021, s. 119). Heterotopya üretilen ve tüketilen şeklinde bir mekân örgütlenmesidir (Harvey, 2016, s. 280).

Bu bağlamda çalışma kapsamında katılımcılar ile bir kaçış olarak mekân ilişkisi daha çok mutfak olarak öne çıkmaktadır. “En çok evin neresinde vakit geçirirsiniz, evin neresinde?” sorusuna katılımcılar genelde “mutfak” cevabını vermiştir. Ancak bazı katılımcılar için koltuk bile kendini iyi hissettiği bir mekâna dönüşebilmektedir. Ayrıca bazı katılımcılar odalarında kendilerine yeni bir dünya yarattıklarını ifade etmişlerdir. Örneğin Asude'nin kendilik mekânı ise odasıdır. Babasının olmadığı evde ve odada Asude kendisine yeni bir dünya ürettiğini şu sözlerle aktarmıştır: “Odam, kesinlikle odam (gülüşmeler). Tek özlediğim yer odam. Huzur. Benim dünyam. Çocukluğumdan beri annem babam tartıştırdı. Hiç böyle bizim bir huzurlu günümüz olmaz. Eeee daha sonra odama girdiğimde kendime yepyeni bir dünya yarattım. Yepyeni bir dünya, sıfırdan. Orda kötülük yok, orda babam yok, orda sorumluluk yok. Orası benim odam. Ben orda müziğimi açar, şarkı dinlerim; çayımı alır kitabımı okurum, film izlerim orası benim odam benim dünyam, o yüzden kesinlikle benim odam” (A10, Asude, Kadın, 21, Amatör Bakıcı).

Feryal için kendini iyi hissettiği yer bakım verdiği insanlarla birlikte olduğu eylem anıdır. (F12, Feryal, Kadın, 44, Profesyonel). Aylın'ın ise kendisini en iyi hissettiği yer hemşire odası ve bazı bakım verdiklerinin odasıdır: “Kendimi en iyi hissettiğim yer hemşire odasında arkadaşlarla galiba (gülüşmeler). Bazı hastalarımızda da onu hissediyorum ama odalarına girdiğimde kendimi iyi hissettiğim bazı hak sahiplerim var” (A13, Aylın, Kadın, 46, Profesyonel). Ziyet için de kendisini ifade edebildiği yer hemşire odasıdır ve bu durumu şöyle anlatmıştır: “Hemşire odası. Çünkü orda hani arkadaşlarımızla sorunlarımızı paylaşabiliyoruz. Kendi günlük hayatımızda dertlerimizi paylaşabiliyoruz” (Z14, Ziyet, Kadın, 44, Profesyonel).

Heterotopyalar ötekini tanımlayan mekânlar olarak bir nitelik kazanırken, öteki de heterotopyaları niteler. Dolayısıyla her bir özne, ötekinin anlamsal bütünlüğünde kendisini yeniden ve yeniden inşa edebilmektedir, böylece heterotopik olarak da yaşamış oldukları çevreyi anlamlı hale getirebilme yeteneğine sahiptir (Layder, 2005: 81). Bu bağlamda Melike kendini en iyi hissettiği yerin “koltuk” olduğunu belirterek: “Koltuk (Gülüşmeler)... Hasta şimdi yanımda yatıyor ben de o koltukta uzatıyorum bacaklarımı, bu bacağım sakat olduğu için kamera karşısında rahat uzatıyorum, en az on dakika on beş diyorum ha diyorum bir beş on dakika oturdum” ifadelerine yer vermiştir (M20, Melike, Kadın, 60, Profesyonel). Bir başka profesyonel bakım veren Gülşen için de kendisini en rahat hissettiği yer yine koltuktur ve bunu şöyle ifade etmiştir: “Bu koltukta. Evet, evet. Ya sanki şey gibi bir his yani; bekliyoruz, bekçi gibiyim yani” (G15, Kadın, Gülşen, 53, Profesyonel).

Berat'ın kendini en iyi hissettiği yer ise kapısını kendi anahtarıyla açtığı odasıdır ve şu ifadeleri kullanmıştır: “Çünkü kendi odamın bir tarafını ben siyaha boyattım fon perdesini kapatıyorum siyaha, diğer tarafım da yeşil su, yönümü nereye dönsem, hangi düşüncedeysen oraya dönüyorum. Posterlerim. Kapım kilitli ve en uzak bölgesi benim odam... O tarafa dönüyorum ve bir tarafta posterlerim var, bir tarafta sazım asılı. Bir tarafta kütüphanelik bölümü, bir tarafta da çalışma masası. Yani şey veriyor bana odamda olmak... Özgürlük yani... Hiç kimse gelmez, hiç kimse kapımı çalmaz, orası sanki benim, evin içinde evim varmış gibi kendi anahtarım ile girdiğim... Kesinlikle hiç kimsenin karışmadığı yer olduğu için odam yani... En son kendime gelebiliyorum... (B9, Berat, Erkek, 21, Amatör).

Nermin'in annesine bakım verdiği evde kendini en iyi hissettiği yer, annesinin yanındır ama mutfak da onun için bir sığınaktır (N5, Nermin, 52, Kadın, 60 Amatör). Zühre için de güne başladığı ve günü sonlandırdığı

yer mutfak olarak kodlanmaktadır: “Mutfak. Çünkü şimdi mesela, ilk önce kahvaltıda edersin girersin mutfağa. Mutfağı toplarsın. İlk başladığın yer orasıdır” (Z6, Zühre, Kadın, 58, Amatör). Yine Semiha için mutfak bir yaşam aralığı niteliğindedir. “En çok mutfakta zaman geçiyorum orayı seviyorum orada yalnızım yemek yaparken kahvemi içip sigaramı içebiliyorum” (S7, Semiha, Kadın, 45, Amatör Bakıcı). Bir göçmen bakıcı olan Tena için de mutfak, bakım veren rolünden çıkarak misafirlerini ağırlayan bir rolü büründüğü ve bundan zevk aldığı, kendi benliğini bulduğunu ifade ettiği ve sahnelediği bir buradalık olarak yeniden mekânsallaşmaktadır (1T, Tena, Kadın, 60, Profesyonel Bakıcı).

Kaçış heterotopyaları olarak ifade edilen mekân ve dramaturjik mekânın rolü (Foucault, 2014, s. 24; Ünsaldı, 2019, s. 88; Foucault, 2021, s. 288; Stavrides, 2019, s. 79), bu çalışma kapsamındaki bakım verenlerin içinde buldukları rolle içkinleşebilmektedir. Bu çerçevede çalışmaya katkı veren 20 bakım verenden 6’sı için mutfak, 5’i için bakım verilenin yanı sıra, 2’si için kendi odası, 2’si için koltuk, 1’i için balkon, 1’i için hemşire odası bakım verdikten sonra kendilerini en iyi hissettikleri yerdir. Üç katılımcı için kendi ifadelerine göre hiçbir yer onlar için kendilerini iyi hissettikleri bir yer değildir, çünkü öyle bir duygusal moda girememektedirler veya böyle bir şey düşünmemektedirler.

4. SONUÇ

Bakım vermek sadece yeni bir rol üstlenmek değil aynı zamanda yaşam değiştirmektir. Yaşlılık kaynaklı yatağa bağımlılarda emeğin ve mekânın değişimi olarak belirlenen bu çalışmada, İstanbul’da 20 bakım veren ile yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmelerde çalışma kapsamında evde bakımın dokusu araştırılmıştır. Buna göre bakıma muhtaç yaşlı erişkinlere evde bakım hem bakım verenin yaşamında hem de bakım verilen mekânda zorunluluk olarak son derece köklü değişiklikleri beraberinde getirmektedir.

Bakım deneyiminin anlamlandırılmasında informal ve formal yollar vardır. Öncelikle evde bakım verebilmek, kavramsal olarak bir alış-veriş evrenidir ve ekonomik, kültürel ve sosyal fayda sağlayıcı olarak ekonomik sermaye edinimine bağlıdır. Ekonomik sermayenin edinimi bu çalışma kapsamındaki görüşmecilerin aktardıklarına göre bakım sermayesiyle birlikte edinilebilmektedir. Hem amatörler hem de profesyonel bakım verenler açısından ekonomik sermayenin ediniminde pratik öncelik kazanmaktadır. Yine amatör olsun profesyonel olsun görüşmeciler ekonomik sermayelerini bizzat sahada bakımı deneyimleyerek, pratik ederek edinmişlerdir.

Bakımın vermenin kadınlık deneyimlerinde duygusal emegın kadınlaşması özellikle bakım veren aısından cinsiyeti öne çıkarmıştır. Erkekler erkeklerin, kadınlara ise kadınların bakım vermesi görüşü ağırlıklıdır. Çalışmaya iştirak eden 20 katılımcıdan 13'ü erkeğin erkeğe, 7'si ise kadının kadına bakım vermesi gerektiğini belirtirken, 7 profesyonelden 5'i ise bakım verirken cinsiyetin önemli olmadığını belirtmiştir.

Bakım verme içinde toplumsal cinsiyet kadar göçmenler de önemli bir rol oynamaktadır. Türkiye'de kadınların işgücüne katılmasının artmasıyla ev hizmetlerinde ortaya çıkan ihtiyaç, dil ve sosyo-kültürel yakınlık gerekçe gösterilerek Türk Cumhuriyetlerinden Türkiye'ye göç eden göçmenlerin istihdam edilmesi ile sağlanmaktadır. Bu çalışma kapsamında 3'ü Gürcistan ve 1'i Türkmenistan olmak üzere 4 yabancı uyruklu bakım veren kadınlarla da görüşülmüştür. Göçmen olarak bakım verenler için, Türkiye'de pratik ederek biriktirdikleri ekonomik sermaye ve emek, Türkiye'de kendileri için bir temel birikim olarak görölse de aynı zamanda şikâyet ve kaygı yüküdür de. Bakım verdikleri evde kendi evleri gibi yaşasalar da bir yabancı oldukları hissettirilmektedir. Bir kaygı olarak bu durum gündelik yaşamlarına, bakım verdikleri mekândaki benliklerini sergilemelerini etkilemektedir.

Dolayısıyla bakım emegi aynı zamanda hem ümit hem de yabancılaşmayı içermektedir. Etkileşimlerde sergilenen duygular ile hissedilen duygular arasında bir uyum, uyumsuzluk veya sapma da söz konusu olabilirken, sergilenmesi beklenen duygular ile hissedilen duygusal benzer ise bu durumda duygusal bir uyum söz konusudur. Bu çalışma kapsamındaki katılımcılar için genelde bakım verilenlerin yüksek standart beklentisi içinde oldukları için hissedilen duygular ile sergilenen duygular genelde uyumsuz görünmektedir. Bunun yanında kimi eve bağlı değilken eve bağlı olmuş, kimisi bakım verdiği için saz çalmayı öğrenmiş, kimisi konken partilerine ara vermek zorunda kalmıştır. Dolayısıyla duygusal uyum yapılan işin ortaya çıkardığı stresten uzakta çevresiyle de uyum olarak kodlanırken katılımcılara göre bakım verilenlerin bakım verenlerden beklentileri genelde çok yüksek olabilmektedir. Bu durum da bakım verenin kendi dünyasındaki duygusal uyumu bozmakta ve çatışma sebeplerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Böyle durumlarda bakım verenler kendilerini baskı altında hissederken, başaramayacak hissine kapıldıklarını ifade etmişler, Tanrı'yı ve sabır duasını bir sığınak olarak gördüklerini belirtmişlerdir. Görüleceği üzere bakım veren adeta kendinden uzaklaşmaktadır. Örneğin alzheimerli annesine bakım veren katılımcı alzheimer olmaktan korktuğunu belirtmiştir. Yine bir başka

bakım veren katılımcı ise tuvalete gitmeyi yemek yemeyi bile unuttuğunu ifade etmiştir.

Kapitalist üretim ilişkileri ile birlikte ortaya çıkan yabancılaşma olgusu, duygusal emek sürecinde hem derinleşmekte hem de çok boyutlu bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Katılımcılardan profesyonel bakım veren bir katılımcı hem duygusal yabancılaşma hem de bakım veren ile bakım alan arasında eşit olmayan ilişkiye ilişkin çarpıcı bir örnek sunmuştur. Aynı katılımcı, bakım verdiği evde, bakım alan tarafından hırsızlıkla suçlanmıştır.

Görüleceği üzere duygusal emeğin bakım verenler üzerinde olumlu ve olumsuz etkileri bulunmaktadır ve farklı biçimlerde ortaya çıkmakta ve pratik edilmektedir. Örneğin, annesine bakım veren katılımcı duygusal olarak tükendiğini hem kendisinin hem de bakım verdiği annesinin mutlak bir dinlenmeye ihtiyacı olduğunu ifade etmiştir. Aynı katılımcının tek korkusu kendisi ölürse annesine kimin bakacağıdır ve bu durum kendi ifadesine göre derin bir kaygı ve bunalımın da tetikleyicisidir.

Nihayetinde sosyal rollerin içselleştirilmesi olarak gündelik hayat, pratik deneyim aracılığıyla bireylerin sahne önü ve arkası benlikler üreterek rollerini idare ve onlar arasında, onlarla birlikte müzakere etmeyi öğrendiği bir alan olarak yeniden üretilmektedir. Bu çerçevede gündelik hayat, bu çalışma kapsamındaki bakım verme yükümlülüğü bağlamında yeniden ve yeniden üretilebilmektedir. Gündelik yaşam bu çalışma kapsamında bir bağımlıya bağılyken, aynı zamanda bir mekâna bağımlılıktır. Topluluk deneyimlerinin çeşitli ve değişken ölçekli mekânlardan oluşmaktadır. Ancak mekânlar sadece topluluk deneyimlerinin buradalığı değildir. Mekânlar yeniden ve yeniden üretilebilmektedir.

Örneğin otorite karşısındaki ötekinin mekânı heterotopya olarak belirlenmiştir. Bir kaçış mekânı olarak üretilip kodlanan heterotopya; öteki mekân ve ötekilerin mekânı, mekân-insan bedeninin çakıştığı yerlerdir. Dolayısıyla bu çalışma kapsamında bakım verilen ev de herhangi bir ev değildir. Örneğin bir katılımcı için kayınvalidesine bakım verdiği ev ile ilgili düşüncesi ümit verici bir ortam, iyi, olumlu düşüncenin de merkezi konumundadır. Ancak bir başka katılımcı için mekân tıpkı bakım vermenin kendi yaşamından ödün vermek olduğu gibi mekân ödün verilen bir mekândır; çünkü ev annesine bakım verilen mekâna dönüşmüştür.

Katılımcılar ile mekân ilişkisinde ev içinde benliğin sergilendiği ve bakım verenlerin kendi kendilerine kaldıkları yer olarak daha çok mutfak olarak öne çıkmaktadır. Ancak bazı katılımcılar için koltuk bile

kendini iyi hissettiği bir mekâna dönüşebilmektedir. Yanı sıra bazı katılımcılar hemşire odalarında bazıları ise bakım verdikleri insanların odalarındaki koltukta kendilerine yeni bir dünya yarattıklarını ifade etmişlerdir.

Örnek olarak bir katılımcı ev içinde kendisine bir oda ürettiğini belirtmiştir. Bu oda tek özlediği yerdir, huzurdur, dünyasıdır. Odasında kendisine yepyeni bir dünya yaratmıştır. Bir başka katılımcı da aynı şekilde kendisini en iyi hissettiği yer olarak iç mimarisini psikolojisine göre düzenlediği, kilidini kendisinin açarak girdiği odasıdır. Odası onun için kimsenin gelip gitmediği, kapısını çalmadığı özgürlük mekânıdır, bir eve girer gibi odasının kapısını anahtarla açıp girer. Hatta odasının bir duvarını siyaha diğer duvarı yeşile boyadığını belirtmiş, psikolojisine göre o duvara döndüğünü ifade etmiştir.

Sonuç olarak yaşlılık kaynaklı yatağa bağımlı bakımında erişkinlerde mekânın ve emeğin değişimi dört temel tema ve alt temalar olarak ortaya çıkmaktadır. Bunlar; bakım deneyiminin anlamlandırılması, bakım mekânının yeniden üretilmesi, bakım emeğini sergilenirken gündelik hayatın yeniden düzenlenmesi ve bakım hizmetinin duygusal boyutu şeklindedir. Bu ana temaların dokusunu bakım alan oluşturmaktadır. Adeta dünya bakım alanın etrafında dönmektedir. Bakım verenler kendi yaşamlarını bakım alanlara göre adeta yeniden üretmektedirler. Bu yeniden üretim benliğinin kendisini korumaya alma çabası içinde gerçekleşmektedir. Bu çaba, bakım verme açısından bir yabancılaşmayı beraberinde getirirse de profesyonel veya amatör hemen bütün bakım verenler hem bu dünyada kendi vicdanlarını rahatlatarak mutlu ve huzurlu olmak, hem de öbür dünya selameti açısından umutla inançlarına başvurumaktadırlar.

Dolayısıyla bu araştırmanın gelecekte bu yönde yapılacak çalışmalar için yaşamın yeniden üretiminde hangi sosyolojik olguların sahne gerisinde gerçekleştiğinin çözümlenmesi ve anlaşılması bakımından bir katkı yapacağı beklenmektedir. Sosyolojik anlayış ne kadar derinleşirse toplumsal olanın anlaşılması da o kadar kapsamlı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Aksayan, S. ve Cinmete, G. (1998). Kronik Hastalıklı Bireylerin Evde Bakım Gereksinimleri Olanakları ve Tercihleri. *1. Ulusal Evde Bakım Kongresi Özet Kitabı*, 24-26 Eylül, İstanbul.
- Altun, İ. (1998). Hasta Yakınlarının Bakım Verme Rolünde Zorlanma Durumları. *1. Ulusal Evde Bakım Kongresi Özet Kitabı*, 24-26 Eylül, İstanbul.

- Aksoy, H., Kahveci, R., Şencan İ., Kasım, İ., ve Özkara, A., (2016). *Evde Bakım Hizmetlerinin Tarihsel Gelişimi ve Uygulamaları*, Derleme, Ankara Etimesgut Toplum Sağlığı Merkezi, Ankara.
- Alkan, A., Erdem, R., Çelik, R., (2015)., *Hastane Çalışanlarının Hastalara Yönelik Ayrımcı Tutum ve Davranışları Üzerine Bir Araştırma*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Yıl: 2015/2, Sayı:22, 8.01.2024, saat, 10.00
- Aydınalp, E. (2015). Nitel Araştırmada Araştırmacı Rol ve Sorumlulukları, *Prague International Academic Conference*.
- Bachelard, G. (2013). *Mekânın Poetikası*, çev: Alp Tümertekin, İthaki Yayınları.
- Berg, L., Bruce, ve Lune, H. (2019). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, çev. Asım Arı, (4. Baskı) Eğitim Yayınları.
- Bourdieu, P. (1995). *Pratik nedenler* (H. Tufan, Çev.). Kesit Yayıncılık.
- Bourdieu, P. (2010). *Sosyal sermaye: kuram, uygulama, eleştiri* (A. Ünal & M. Şahin, Çev.). Değişim Yayınları.
- Bourdieu, P. (2015). *Ayırım: Beğeni yargısının toplumsal eleştirisi* (D. F. Şannan & A. G. Berkut, Çev.). Heretik Yayınları.
- Bourdieu, P., ve Wacquant, L. J. D. (2003). *Düşünümsel bir antropoloji için cevaplar* (N. Ökten, Çev.; 8. bs.). İstanbul.
- Bozok, N. (2020). *Hastalığını Anlatmak, Dünyaya Doğru Açılmak, Dayanışmak ve Güçlenmek Üzerine: Kadınların Sözlerine Uğrayan Sağaltıcı Diyaloglar*, *Kültür ve İletişim*, 23(45), Mart-2020-Eylül 2020, E-ISSN: 2149-9098, İstanbul.
- Bozok, N. (2017). Füzûzan'ın Gül Mevsimidir Hikâyesinde Eşyalara ve Mekânlara Yazılan Toplumsal ve Duygusal Yaşantılar, Monograf, *Edebiyat Eleştirisi Dergisi*, ISSN 2148-3442 2017/7: (69-99).
- Creswell, J. W. (2014). *Research Design Qualitative, Quantitative and Mixed Methods Approaches* (4. bs.). SAGE.
- Coulon, A. (2010). *Etnometodoloji*, çev. Ümit Tatlıcan, Küre Yayınları.
- Daşlı, Y. ve Bulut, E. (2019). *Sağlık Sosyolojisi* (1. Baskı) Anı Yayınları,
- Delen, G. M. (2017). *Duygusal Emek Tinsel Emek*, Türkmen Kitapevi.

- Lefebvre, H. (2007). *Modern Dünyada Gündelik Hayat*. (Çev. Işın Gürbüz). Metis Yay.
- Lefebvre, H. (2016). *Mekânın Üretimi*, Çev. Işık Ergüden (4. basım) Sel Yayıncılık.
- Lindemann, M. (2013). *Erken Modern Avrupa'da Tıp ve Toplum*. Çev., M. Doğan. Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Esgin, A., (2018) "Gündelik Hayat Sosyolojisi: Tarihsel Süreç ve Temel İlkeler," Gündelik Hayat Sosyolojisi: Temalar, Sorunsallar ve Güzergâhlar, Ankara: Phoenix Yayınevi, (13-34)
- Esgin, A. ve Özben, M. (2018). Klasik Sosyoloji ve Gündelik Hayat: Durkheim'dan Parsons'a., Gündelik Hayat Sosyolojisi (35-52), Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Esgin, A., ve Özben, M., (2018). Gündelik Hayat Sosyolojisi: Temalar, Sorunsallar ve Güzergâhlar (35-52), Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Denzin, N., ve Lincoln, S. Y. (2021). *Nitel Araştırmalar Kılavuz Kitabı*, çev. G. Ekinci, S. Yeşilçınar, SAGE Yayınları.
- Ekşi, H., ve Çelik, H. (2015). *Gömülü Teori- Nitel Desenler*, Edam Yayınları.
- Creswell, J. W., Clark, W. L. Plano. (2007). *Karma Yöntem Araştırmaları, Tasarımı ve Yürütülmesi* (2. Baskı) Anı Yayınları.
- Erdem, Z. ve Şahin, L. (2009). Ülkemizde Ev Hizmetlerinde İstihdam Edilen Yabancı Uyruklu İşgücünün Çalışma Koşulları: İstanbul İli Üzerine Bir Alan Çalışması. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 57, 281-325.
- Goffman, E. (2016). *Etkileşim Ritüelleri*, Heretik Yayınları.
- Goffman, E. (2014). *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu, Türkçe Çeviri: Barış Cezar*, Metis Yayınları.
- Goffman, E. (2014b). *Damga*, çev: Ş. Geniş, L. Ünsaldı, S.N. Ağırsanlı, Heretik Yayınları.
- Goffman, E. (2015). *Tımarhaneler*, çev: Ebru Arıcan (1. Basım) Heretik Yayınlar.
- Goffman, E. (2020). *Toplum İçinde Davranmak- Etkileşimlerin Sosyal O Düzenine Dair Açıklamalar*, çev: Adem Bölükbaşı (2. Basım) Heretik Yayınları.

- Goffman, E. (2021). *Etkileşim Ritielleri- Yüzyüze Davranış Üzerine Denemeler*, çev: A. Bölükbaşı (3. Basım) Heretik Yayınları.
- Güvenç, E. (2023), *Felsefi Perspektifte Yaşlılık Dönemi*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Yıl: 2023/3, Sayı: 47, s. 79-105, 8.10.2024, saat: 11.35
- Kahraman, A. ve Güven, S. (2002). Yaşlılıkta Evde Bakım, *Turkish Journal of Geriatrics*, 5(4), 155-159.
- Karakaş, M. (2019). *Kent, Mekân ve Toplum*, Tezkire Yayınları.
- Kümbetoğlu, B. (2019). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma* (6. Basım) Bağlam Yayınları.
- Marshall, G. (2021). *Sosyoloji Sözlüğü*, Çev: O. Akınhay, D. Kömürçü, (5. Basım) Bilim ve Sanat Yayınları.
- Müftüler, G. H. (2018). İstanbul'da Yaşlılık ve yaşlılığın Yapısal Değişimi, *Yıldız Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(1), 58-80.
- Öğür, Z., Gözüm, S., Taş, E., Yalçındağ, N., Alpak, M., ve Hayran, O. (2019.) Evde Sağlık Hizmeti Alan Bağımlı Hastalara Bakım Veren Aile Üyelerine Verilen Eğitimin Hastalara ve Bakım Verenlere Etkisi: Randomize Kontrollü Bir Çalışma, *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care*, 13(3), 318-334. <https://doi.org/10.21763/tjfmpe.446108>
- Özbay, F. (2019). *Kadın Emeği*, İletişim Yayınları.
- Özbay, F. (2021). *Dünden Bugüne, Aile, Kent ve Nüfus* (3. Baskı) İletişim Yayınları.
- Sontag, S. (2005). *Metafor Olarak Hastalık-AIDS ve Metaforları*, Agora Kitaplığı.
- Slattery, M. (2008). *Sosyolojide Temel Fikirler* (Yay. Haz. Ü. Tatlıcan-G. Demiriz), Sentez Yay.
- Stavrides, S. (2016). *Kentsel Heterotopya: Özgürleşme Mekânı Olarak Eşikler Kentine Doğru*, Çev. A. Karatay (1. Baskı) Sel Yayıncılık.
- Tamer, G. M. (2017). Yaşlı Hastalarına Bakım Veren Kadınların Deneyimleri Işığında “Evde Bakım Hizmeti”nin Değerlendirilmesi, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (26), 157-186.

- Taşdelen, P. ve Ateş M. (2012). Evde Bakım Gerektiren Hastaların Bakım Gereksinimleri ile Bakım Verenlerin Yükünün Değerlendirilmesi, *Araştırma, Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*, 9(3), 22-29.
- Tanlı, S. ve Utku, T. (2008). Evde Bakımda Organizasyon ve Etik Sorunlar, *Türk Yoğun Bakım Derneği Dergisi*, 6(4).
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi. (2005). Evde Bakım Hizmetleri Sunumu Hakkında Yönetmelik. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=7542&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5> adresinden 08.08.2024 tarihinde alınmıştır.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (8. Tıpkı Basım), Seçkin Yayıncılık.